

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Надія Гуменюк

РЕЛІКВІЯ
DOMINA VITA

Харків
«ФОЛІО»

Тільки-но вранці весна запалила на схилах Замкової гори жовті лампадки кульбаб, а вже під вечір несподівано повернулася зима й узялася несамовито їх задмухувати. Допоки споночило, Замок ухопила у свої обійми біла хуга, та так міцно, що світу не видно. Пронизливий вітер, підсилений столітніми протягами, наче невидимий привид, з голосним свистом і стогоном вривався в похмурі бійниці, шпурляв у них сніжною крупкою, з лютим завиванням та гуркотом гасав довгими безлюдними галереями на мурах. Дике шаленство стихій. Вселенське, нестримне, непокірне й непіддатливе волі людини свавілля природи.

Та непросто відвоювати у весни бодай одну ніч. Похмурі вежі, обліплені мокрим снігом, забілили, засріблилися в темряві, як відшліфовані в бойових походах шоломи могутніх древніх воїв. Проте нижче, на мурах, крихка сніговиця не втримується, повільно тане й стікає патьоками на пагорб, а далі стрімкими ручаями з крихкими клаптями білого насту — на заболочений луг, яким оточений Замок, а з нього — у русло річки, що здіймає темні хвилі, виручає, піниться, ніби тішиться таким поповненням вод і несе його за Місто, якомога далі від Замку та

прилеглих до нього тісних вуличок, попід сімома мостами, що сполучають високий острів із навколишніми лісами, за якими розкинулися приміські села.

Замок, це дивовижне муроване дітище, що постало три століття тому, із трьома гостроверхими вежами й сторожкими поглядами темних бійниць — як суворий воєвода, що мовчки споглядає за сніговими атаками, наче за безладною метушнею ординців. О, скільки разів всілякі зайти дерлися його неприступними мурами! Але жодного разу так і не потрапили за них. Бо ця гора, що здійнялася серед боліт і лісів, якось незбагненно-містично, кожним клаптиком тверді, кожним корінчиком дерев, кожною травинкою, наче чутливим нервом, пізнає й відторгає чужинців ще до того, як їх пронизують стріли й кулі.

Отож Замкові те завивання — що боривітрам, які гніздяться у його вежах, комарине дзижчання: відгуде, відшумить та й стихне, вляжеться, бо всьому свій час. А от цвіту шкода. Хоч кульбаба (тут, у Місті, її ще називають купавою, а в Устимовому селі — молочаєм — через білу молочну сукровицю, що наповнює зелене листя) витривала, як і всі первоцвіти, тож хурделицею її не вельми й візьмеш. А все-таки холодно, мабуть, цим жовтим сонечковим дітям. Така стужа, така зимна ніч.

Устим вийшов із вежової сторожки, визирнув із бійниці на хитке коло мокрої бруківки, окреслене тьмяним світлом невеличкого вікна. Вітер наче тільки того

й чекав — ніби батогом шмагнув по обличчю, зірвав із голови цупкого каптура. І саме тієї миті, коли каптур напнувся, як вітрило, і залопотів за плечима, Устимове вухо вловило якийсь дивний звук. Деся неподалік, на зовнішньому боці муру, ніби чайка кигикнула. Тихо-тихо, чи то наполохано, чи благально.

Лугові чайки, яких тут називають книгами, вміють квилити й навіть по-жіночому плакаться, тільки-от прилітають вони зазвичай у травні. Та якби раптом якась поспішайка й прибула раніше, то шукала б собі прихисток біля води, в очеретах, на березі, а не біля муру. Він розвернувся, прихопив світильника, спустився стрімкими кам'яними сходами на безлюдне замчище, ухопив губами ковток холодної каші з дощу та снігу і став під дашок надбрамної вежі. Прислухався — звук повторився. Ні, це не пташине кигикання, радше стогін загнаної у пастку тварини. Але хто ж розставляє пастки під стінами Замку? Та й не було тут зроду-віку такого.

Налетів вітер й одним подувом загасив хитку пелюстку вогню над тонким ґнотом. Довелося повернутися, щоб узяти надійніший освітлювач — смолоскип. Полум'я на палиці, підхоплене вітром, вмиль зметнулося в один бік і в темряві нагадувало вогняне знамено, підняте над Устимовою головою. Хлопець рушив у напрямку звуку. Взагалі-то за тим, що діється під мурами поза Замком, повинні стежити інші кликуни. Озброєні, із сурмами та тріщалками в руках, вони зазвичай обходять

твердиню по периметру, час від часу зупиняючись і перегукуючись. Та, вочевидь, за такої негоди пильні чатові десь заховалися й нічого не почули, а може, й почули, але сприйняли дивні звуки за завивання вітру. Угорі, над мурами, голоси чуються чіткіше й виразніше, ніж унизу.

Він звів очі на вежу, яку щойно покинув, і враз обімлів, а ноги ніби приросли до землі. Там, на мурованій стіні, просто над брамою, темніла висока постать. Сніг не торкався її, кружляв шаленим вихором навколо, ніби боявся наблизитися, зачепити чоловіка. Князь? Володар Замку? Авжеж! Хто ж іще отак стояв би на мурах, у кольчuzі та шоломі з прилбицею¹ і бурмицею², з мечем в опущеній лівій руці, ніби щойно з великої битви прибув — суворий, незворушний, мов скеля.

Устим не раз чув розповіді про те, що князь, який ще в чотирнадцятому столітті задумав і започаткував цю твердиню на горі, час від часу навідується сюди ночами — перевіряє, чи ніхто не добрався до його скарбів, захованих у потаємному місці, чи надійно охороняє варта його дітище. Проте ніколи досі не бачив його, хоч знає Замок як своїх п'ять пальців і провів тут незліченну кількість ночей. І ось нате вам — така несподівана зустріч! Не відчув остраху, тільки цікавість. Бо чого боятися того,

¹ *Прилбиця* — чолова надлобна частина шолома.

² *Бурмиця* — кольчужна сітка, що під'єднана до шолома й захищає шию та плечі.

хто за життя був взірцем шляхетності та вірного кохання? Такі люди, навіть ставши привидами, нічого поганого не заподіють живим.

Хлопець ще раз звів очі догори. Князь непорушно стояв під поривами вітру: ліва рука з мечем опущена, а правиця піднята в напрямку звуку, що долинав з-під мурів, наче безмовно наказує приголомшеному кликунові: іди туди! Іди негайно! А ще за мить могутня постать повільно розчинилася в білому мереживі хуртовини.

Устим протер очі. Що це було: справді привид князя? Чи довга тінь, що впала на мур від вежі, підсвіченої блідим сяйвом місяця? Чи химородь¹ якась, бо ж коли кілька ночей без сну, то хтозна-що може привидітися.

Устим — вежовий кликун, його обов'язок — як зіницю ока оберігати вежі та в'їзну браму. Щотижня їхнє село Радомисл, прикріплене до Замку, а розміщене за три години пішого ходу від нього, відряджає на це сторожування двох міцних чоловіків. Сьогодні минає шоста ніч варті, яку Устим несе разом зі своїм братом Захаром. Післязавтра вранці вони передадуть чатування двом іншим радомислівцям, а самі повернуться додому й за два тижні знову прибудуть сюди.

Вітер вирвався з-за північної стіни Замку й щосили штовхнув хлопця у груди. Здавалося, він пробирався не тільки під сукняну вотолю², а й під шкіру. Вирушаючи

¹ *Химородь* — магія, чаклунство (заст.).

² *Вотола* — сукняна накидка без рукавів.

з дому, Устим довірився весні, а тут такий поворот — кожух не завадив би. Ех, якби було знаття, то не було б каяття.

Раптом нестерпно захотілося додому, до хатнього тепла. Уявив веселе потріскування дров у відкритій пащі печі, гаряче дихання черені, розрум'янену біля вогню маму з рогачем у руках, розімлілого рудого кота Лиску на припічку, пахощі дерунів та топленого молока. Хутчіше б минула ця шалена ніч. Хутчіше б!

Звісно ж, він міг би проігнорувати дивний звук, що долинав іззовні. Але ж не випадково сам князь явився й правицею вказав куди йти. Тим часом стогін повторився. І було в ньому щось таке, що Устимове серце аж зайшлося від жалю. Хай хто б там страждав, пташка чи звірина, а все-таки то живе створіння, яке благає про порятунок і милосердя.

Істота навіть не ворухнулася, коли він наблизився.

«Мабуть, підстрелена кимось дичина, якій вдалося втекти від мисливця й аж тут знайти свою погибель», — подумав Устим. Підняв смолоскип над нещасною жертвою і сторопів: спиною до нього й обличчям до муру сиділа дівчина, судячи з одягу — шляхтянка. Чорне волосся, зволожене снігом, вибілося з-під білої хутряної шапки й блискучими змійками опускалося на світлий кожушок, з-під мереживного подолу сукні визирали гострі носики делікатних сап'янових черевичків.

— Що з вами? Ви можете підвестися? — обережно торкнув незнайомку за плече.

Вона не відгукнулася. Зате внизу, під горою, зненацька озвався кінь. Його голосне іржання пронизало вологу темінь і вдарилося об мури. Білий (чи, може, так обліплений снігом?), із сідлом, але без вершника, кінь галопом гасав понад річкою, вигинав довгу шию, поводив головою на всі боки, ніби гукав когось, шукав, але не знаходив і ніяк не міг заспокоїтися й зупинитися. Вочевидь, саме на ньому панянка й прибула до Замку. А потім... Хтозна, що сталося потім. Може, жеребець, чимось чи кимось наполоханий, ненароком скинув її із сідла, а може, вона сама відпустила його й узялася видиратися нагору, до Замку. Те, що видиралася, — достеменно. Бо поділ сукні в багнюці, а на світлих черевичках рудий суглинок впереміш зі снігом.

Устим рішучіше поторсав дівчину за плече. Ні поруху, ні звуку у відповідь. Зате від головного мосту, єдиного з усіх, через який до Замку проїжджали навіть фурманками, донеслося ще кілька іржань. Мабуть, коні відгукнулися на голос білого рисака. Устим глянув у той бік — з гори добре було видно, як нічну темряву пронизують вогні п'яти смолоскипів. Вершники хутко наближалися до Замку, вже й цокіт підків луною прокотився бруком і вдарився об браму. Та раптом смолоскипи хитнулися і попливли ліворуч, попід горою, до річки. Вочевидь, нічні гості також угледіли рисака. Та коли переконалися, що

ЗМІСТ

РЕЛІКВІЯ. DOMINA VITA. <i>Роман</i>	3
ОПОВІДАННЯ	225
Жайворинка — пташка рання	229
Листи з мережі	260